

Bibliotecile și criza de identitate

prof. univ. dr. Ion Stoica

În strânsă relație cu criza de creștere, dar cu determinări și consecințe mult mai profunde, structurile info-documentare, mai ales cele de tip biblioteconomic, trăiesc o acută criză de identitate. Este criza crizelor. Dintr-odată după milenii de evoluție cuminte, cu sensuri previzibile, structurile biblioteconomice intră în vârtejul amețitor al schimbării, nu-și mai recunosc reperele de ieri, sunt contestate și apărate, în același timp, din afară și din lăuntru, își pierd busola, traversând atât zone de rigiditate cât și teritorii de schimbare uluitoare și, adesea, irațională. Ca și când adagiul "aurea -mediocritas" n-ar fi fost rostit niciodată, ca și când experiența istorică ar putea fi integral ignorată, bibliotecile sunt considerate mai ales din unghiuri extreme. Ele sunt, fie doar ceea ce au fost la începuturi, fie doar ceva ce n-au fost și, probabil, nu vor fi niciodată. Opiniile polarizate sunt cel mai ușor de demontat, dar prin aceasta problemele crizei de identitate devin și mai complicate. Profilul bibliotecilor de mâine are caracteristici de totală eterogenitate, trăsături care mai de grabă combină decât exclud. Eliminarea variantelor dezvoltării extremiste adună în același cerc de desfășurări procese greu de conjugat și de orientat într-un sens comun, activități diverse, greu de abordat din aceleași unghiuri manageriale.

Probabil, nu putem aborda caracteristicile identității decât ajungând la esențe, depășind aspectele exterioare, ne semnificative. Biblioteca, scria Sheldon Brook "*reprezintă un concept, nu un loc fizic, o activitate și nu o clădire*"¹. Suntem astfel departe de cele trei unități considerate altădată

---

¹ Brook Sheldon, *Manager sau lider. Noi atribuții ale specialiștilor în știința informării*. În vol.: *Tendențe contemporane în biblioteconomie și știința informării*. Iași, Editura Shakti, 1996, p. 4.

determinante pentru a defini o bibliotecă. ("Bibliotheca "trio significat: Locum, Armarium, Libros" susținea Justus Lipsius¹, acum câteva sute de ani).

• Cred că trimiterea la un concept sau la o activitate, cum o face Sheldon Brook nu rezolvă problema dar propune o direcție de înțelegere mult mai promițătoare. Ea leagă realitatea bibliotecii de o sferă infinit mai largă de înțelesuri. Ca instrument de eliberare publică a cunoașterii, biblioteca este o structură a libertății, opusă oricărui fel de totalitarism, oricărei abordări limitate, deschisă oricărui orizont de dezvoltare. Dacă bogăția conceptului s-a relevat eliberator, încă de la începutul secolului al XVII-lea, pentru Gabriel Node² este de înțeles de ce amplitudinea lui contemporană trimite la conexiuni care nu ignoră nici o dimensiune umană.

Fără îndoială, cu un astfel de concept atotcuprinzător este greu de operat. Și totuși, paradigma bibliotecilor, distinctă în peisajul structurilor culturale, e mai aproape de o abordare metaparadigmatică. Tocmai aici este izvorul crizei de identitate, în nevoia de continuă reevaluare a modelului, în relație cu cerințele erei informației și chiar cu ideea antimodelului. Richard De Gennaro nu se sfia să afirme: "*Bibliotecile sunt la răscruce. Ele au ajuns la sfârșitul unei ere de creștere și intră acum într-o eră a schimbării*" ..."*Noi trebuie să dezvoltăm o nouă paradigmă pentru era informației*".³ Incapacitatea unora de a integra schimbarea prin înțelegerea complementarităților necesare în sfera culturii a impus însă și viziuni simpliste, proiecții catastrofice, exclusiviste. Există autori care cred că bibliotecile nu-și mai pot remodela identitatea pentru că circuitele comunicării moderne le vor exclude, plasându-le, parazitare, pe trasee laterale, intolerabile pentru comunitate prin inutilitatea și caducitatea manifestării lor. Un analist francez radical scria, nu de mult: "*Se poate numi bibliotecă ceea ce nu va fi decât o rețea de distribuție de informații sau date? Ce doi termeni sunt antinomici. Biblioteca de mâine este moartea bibliotecilor*".⁴

Cunoscutul specialist englez Maurice Line nu elimină posibilitatea schimbării raționale a paradigmei bibliotecilor, lăsând managementului

---

¹ Justus Lipsius, *De bibliothecis syntagma*. În: *Opera omnia*, vol.3, Vesaliae, 1675, p. 1122.

² Robert Damien, *Bibliothèque et Etat*. Paris, PUF, 1995.

³ Richard De Gennaro, *Paradigma lost: research în libraries în an era of change*, în vol.: *Innovation for Information. International Contributions to librarianship*. Essen, Universitätsbibliothek, 1992, p. 67.

⁴ Francois Lapellerie, *De la firole au goutte*. In: *Documentaliste*, 28, nr. 4-5, 1995, p. 183

specific șansa de a găsi soluții de adecvare la comandamentele epocii. Important este, afirmă Line ca circuitele comunicării să funcționeze, informația să ajungă la utilizatori, în locul și momentul potrivite. ..."*cine anume o furnizează și în ce fel, este o chestiune secundară. Dacă bibliotecile fac acest lucru cel mai bine, este excelent, ele vor continua să existe, cu toate că, probabil, într-o formă diferită; dacă nu o fac, ele merită să moară. Nu există o lege divină care spune că bibliotecile ar trebui să existe totdeauna*"¹

Construirea unei noi identități pentru biblioteci nu poate porni de la ignorarea dinamicii contemporane. Existența lor modernă în cadrul unui alt model nu se poate întemeia însă pe refuzul dreptului altor structuri de a-și dezvolta componenta informațională. Ceea ce va caracteriza societatea informației va fi informaționalizarea tuturor structurilor, demonopolizarea informației. Criza de identitate este alimentată tocmai de faptul că unii nu acceptă înlocuirea modelului identității prin izolare, cu modelul identității prin raportare și cooperare. Procesul este însă istoric.

Comunicarea, limitată într-o lume autarhică, putea fi legată de structuri închise, rigide. Comunicarea generalizată, într-o lume participativă, nu mai poate fi servită decât de structuri deschise, flexibile, în relație. Bibliotecile n-au fost pregătite pentru acest gen de evoluție. E drept că flexibilizarea structurilor bazate pe organizarea unor stocuri imense de documente fizice, cu caracteristici diferite, nu este ușoară. Tehnologiile tradiționale făceau greu de imaginat ștergerea contradicției reale dintre funcția de conservare ordonată a cunoașterii și ideea flexibilizării interne, după cum dezinstituționalizarea, construcția unor structuri polinucleice părea un nonsens. Dar cu cât sunt concentrate și introduse în ecuație mai multe elemente ale schimbării posibile, cu atât răspunsul la întrebările legate de criza de identitate este mai greu de găsit. Dincolo de toate controversile, bibliotecile reprezintă structuri cu multe aspecte paradoxale de care însă societatea nu se poate dispensa fără să piardă un cadru de ordine, de echilibru și de identitate. Dacă identitatea lor tradițională este supusă unei redefiniri necesare, locul bibliotecilor în recunoașterea identității globale a societății e aproape imposibil de ocupat. Nu avem alte structuri care să ofere imagini intelectuale

---

¹ Maurice Line, *Libraries and electronic publishing: Promises and challenges for the 90's. Conclusions and comments*, în vol.: *Libraries and electronic publishing*. Essen, Universitaetsbibliothek, 1992, p. 198.

tridimensionale, care să împreune atât de stimulator retrospectiva cu prospecția, folosind potențialul prezentului. "*Biblioteca este cel mai bun instrument inventat de om pentru a conserva și utiliza cuceririle gândirii și creației sale*"¹. Aceste însușiri, aceste caracteristici nu sunt legate însă de forme înghețate.

În evaluarea și, în general, în managementul crizei de identitate trebuie coroborate considerații dintre cele mai diverse. În prezent, bibliotecile fac parte din toate sistemele societății, direct și indirect, în relație cu trecutul și cu prospectiva domeniilor respective, în forme pasive și active, în mod univoc și biunivoc. Ele s-au dovedit, în timp, a fi structuri mai de grabă integratoare, în ciuda conservatorismului lor funciar, în comparație cu alte organizări de pe traseele informației care sunt, deși mai recent apărute, în fapt mult mai legate de specificul inițial. Arhivele, muzeele și chiar radioul, televiziunea sunt, în realitate, mult mai conservatoare, în raport cu formele de organizare pe care le-au traversat, decât au fost bibliotecile care au intrat în paradigme noi de mai multe ori în cursul istoriei lor milenare.

Disponibilitatea pentru schimbare a bibliotecilor este evidentă, în toate zonele de manifestare, de la sensurile mari ale existenței lor în societate până la formele organizatorice și tehnologiile utilizate.

"*Să ne imaginăm conservatorul unei biblioteci din secolul al XV-lea care ar fi refuzat cu obstinație să achiziționeze produsele tiparului. Nu numai că biblioteca ar fi devenit un muzeu de manuscrise dar colecția sa ar fi murit*"².

Argumentele legate de flexibilitatea istorică a bibliotecilor în fața diversificării documentare sunt, importante dar nu suficiente și merită o abordare mai largă, din perspectiva relațiilor dintre identitatea bibliotecilor și identitatea cărții.

Cea mai stimulativă expresie a crizei de identitate este intensificarea schimbării, exercițiul viitorului care are loc pretutindeni, probând că bibliotecile, de fapt societatea, nu acceptă ideea lipsei de soluții și, dincolo de spaime, nu cred în incapacitatea lor de adaptare la cerințele erei informației.

---

¹ Gilles Gallichan, *La bibliothèque du pouvoir et le pouvoir de la bibliothèque: A propos d'un essai de Robert Damien*. In: *Documentation et bibliothèque*, Paris, 42, nr. 4, 1996, p. 165-173.

² Jean-Pierre Clavel, *L'avenir des bibliothèques ou la bibliothèque de l'avenir*. In: *Bulletin des bibliothèques de France*, 34, nr. 2-3, 1989, p. 252.

„În general, ultimii 50 de ani au constituit o perioadă remarcabilă pentru biblioteci. Eu cred, totuși, că noi suntem la sfârșitul acestei ere de creștere” afirmă Richard Daugherty¹. Problema este a ritmului și a cantității schimbării. „Cât de multă schimbare ne putem aștepta, în mod realist, să absorbim”². Fără un management competent, modern, superior, zona negativă a forțelor schimbării ar putea provoca involuții păgubitoare. Schimbarea necontrolată, haotică, poate conduce la dezordine și regres. Dacă structurile documentare au jucat un rol esențial în dezvoltarea cunoașterii este și pentru faptul că ele s-au centrat pe stabilitatea seculară a cărții și a deprinderilor intelectuale legate de carte. Permanentă schimbare a cadrului și a tehnologiilor poate declanșa o mișcare, mai degrabă destructurantă, abia accesibilă celor bogați și insuportabilă pentru cei săraci. Rezultatele pe termen lung ale goanei după forme superficiale ale noului pot fi la antipodul aspirației pentru globalizarea fluidă a transferului de informații.

De aceea, este de așteptat ca societatea informației să-și definească paradigme specifice, modelele ei de stabilitate relativă, la rândul lor vulnerabile într-o nouă etapă a progresului.

Criza este accentuată tocmai de dificultatea construcției acestor modele. Deși se amintește adesea despre o necesară ecologie a informației trebuie spus că nu există un model de ecosistem informațional. Starea de echilibru pozitiv în circuitele comunicării nu poate fi decât urmarea unui management rațional la nivel global. Dar abordarea ecologică a mișcării informației nu e lipsită de sens. Ea poate pune în evidență discrepanțele, dezechilibrele, noxele, și, mai ales, poziția utilizatorilor, modul în care ei se folosesc de această imensă bogăție care este informația.

Poate de aceea criza de identitate este atât de profundă și atât de dificil de rezolvat. Nu se pune doar problema înlocuirii unei paradigme depășite cu una nouă ci, mai mult decât atât, acceptarea mai multor identități complementare, a unui model heteroclit care să reflecte complexitatea mișcării ideilor în lumea contemporană, cu traseele ei sinuoase și cu actorii ei atât de diferiți.

De fapt, nici nu se poate vorbi despre o logică generală a transferului de informații ci, de logici combinate, a căror armonizare cade în sarcina managementului. Logica științifică este axată pe preponderența

---

¹ Richard Daugherty, *Nudging a dinosaur in order to avoid library extinction*, în vol.: *Libraries and electronic publishing*, 1992, p. 20.

² *ibid.*

informației noi și valoroase, logica comercială urmărește procesul ca sursă de profit, logica structurilor se întemeiază pe relația echilibrată între organizare, conservare și circulație, logica utilizatorului este bazată pe posibilitatea accesului total și rapid la informații, logica circuitului, a lanțului, se întemeiază pe cooperare¹.

Toate aceste logici particulare trebuie să se regăsească în mod real în existența bibliotecilor moderne și să includă trasee și componente care pun în evidență zestrea de valoare adăugată pe care se fundamentează eficiența lor socială.

Acceptarea acestui spectru de identități diferite pornește de la dubla miză a gestiunii documentelor și a gestiunii informației, adică a două realități diferite, complementare și contradictorii în același timp, dar subordonate amândouă obiectivelor comunicării.

Privite ca instrumente ale comunicării, bibliotecile nu sunt niciodată un capăt de drum, o capcană de informații, ci o suită de momente de organizare superioară a acestora, care permit transferul lor repotentat prin timp și spațiu.

Conjugarea mai multor identități începe chiar din câmpul structural. "*Este o dificultate, dacă nu o imposibilitate să determini care va fi forma ideală de organizație*"² scria S.Wang, ocupându-se de impactul tehnologiei informației, pentru ca tot el să considere că, deocamdată, o simbioză de ierarhii și rețele, ar putea să se dovedească performantă. "*Se pare că o combinație de ierarhii și rețele reprezintă cea mai adecvată structură pentru majoritatea organizațiilor în era modernă a informației*"³. Adică, în fapt o identitate multifacetată, flexibilă.

O privire dintr-un alt unghi, acela al relației cu actorii principali ai comunicării, producătorii și receptorii de informații, indică, de asemenea, o bipolaritate funciară, un cap de "Ianus" privind cu aceeași nedumerire și cu același interes atât spre o zonă cât și spre cealaltă, intrând în fiecare din cele două roluri, pentru a-și defini mai bine cealaltă identitate, fundamentală și complexă, cea de intermediere.

O altă bipolaritate se degajă și din considerarea poziției bibliotecii în raport cu utilizatorii. Ea afișează o identitate pasivă, de așteptare,

---

¹ Jean-Pierre Erny, *Le droit de reproduction s'oppose t-il à la libre circulation de l'information?* In: *Documentaliste*, Paris, 32, nr. 1, 1995, p. 3-8.

² Shouhong Wang, *Impact of information technology on organisations*. In: *Human system management*, 16, nr.2, 1997, p. 89.

³ Shouhong Wang, *Op. cit.* p. 89.

caracteristică materialității ei documentare, și în același timp, o identitate germinativă și chiar expansivă, venind din sorgința ei spirituală, din forma diversității conținuturilor intelectuale. Biblioteca reprezintă confirmarea opțiunii umane pentru pluralitate, infirmarea căii unice, acceptarea riscului în cunoaștere și în existență.

Analiza produselor de ieșire ale bibliotecilor pune în evidență caracteristici care pot fi considerate ca tot atâtea elemente ale unor noi modele de identitate, forme și modalități probând nevoia ieșirii din tipul de evaluare superficială practică în trecut cu privire la aceste structuri. Bibliotecile au capacitatea de a depăși în semnificație și importanță reală fiecare din aspectele particulare ale acțiunii lor. "*Biblioteca este în unica poziție de a fi, în același timp, catalizator și participant la procesele intelectuale care transformă informația în cunoaștere și cunoașterea în înțelepciune*"¹ scriu autorii unei perspective biblioteconomice americane. Această participare ar putea să treacă de zonele exterioare. Interconexiunea rețelilor face posibilă surclasarea misiunii tradiționale a structurilor info-documentare de a oferi informații despre informații. Ele pot organiza și vehicula într-o manieră inteligentă informații despre alte categorii de resurse ale societății, permițând dezvoltarea lor spre o intermediere mult mai largă. Bibliotecile pot deveni centre de relații info-umane, abilitate să creeze și să dezvolte baze de date dintre cele mai diverse; portofolii de profesii și profesioniști, relații și fenomene a căror utilizare răspunde spectrului larg de interese și aspirații ale societății și indivizilor.

Cu cât argumentele pentru o identitate deschisă, polimorfă, sunt mai puternice, cu atât confuziile manageriale sporesc și ele din cauza cantității imense de nou care e propusă acțiunii. Se conturează o paradigmă difuză, greu acceptabilă din perspectiva cunoașterii anterioare. Spiritul, credea Fr.Bacon este pregătit pentru toate descoperirile, pentru toate soluțiile numai dacă este "*purificat*" curățit de preconcepții. În fond, descoperirea formelor optime pentru un anumit gen de activități și relații seamănă cu orice altă descoperire și se supune acelorași logici. Trebuie încercate cât mai multe variante, lansate cât mai multe ipoteze. Karl Popper sublinia insistent nevoia de cutezanță, de acceptare a riscului. "*Progresul științei nu se datorește faptului că acumulăm în decursul timpului tot mai multă experiențe perceptive și nici faptului că învățăm să utilizăm mai bine simțurile noastre. Pornind de la trăirile noastre*

---

¹ *The Library of Congress in the year 2000: a vision.* Washington, L.C., 1988, p.VIII

*senzoriale neinterpretate nu ajungem niciodată la știință, oricât de sârguincios le-am aduna și ordona. Numai prin idei îndrăznețe, prin anticipări nejustificate, prin speculații cutezătoare, puse mereu la încercare, putem prinde natura. Acei dintre noi care nu doresc să-și supună ideile riscului infirmării nu participă la jocul numit știință*¹.

Desigur, e greu de acceptat că vechile structuri biblioteconomice sunt amenințate de caducitate câtă vreme gradul lor de participare la transferul de informații este atât de covârșitor. Înainte sau în paralel cu variantele de remodelare a structurii bibliotecilor trebuie abordate toate dereglementările necesare la nivelul sistemului de transfer informațional. Paradigma bibliotecilor nu este independentă de celelalte modele culturale de pe traseele comunicării. Bibliotecile s-au dezvoltat în cadrul unui sistem cultural și, indiferent de evoluția lor, nu pot fi gândite în afara acestui sistem. Exercițiul viitorului trebuie coordonat. "*Va fi, cel mai probabil o complexă interferență între bibliotecile cunoscute, muzee, galerii de artă, sisteme de informare on-line, audio, foto, grafo și cinebiblioteci. Nu doar se va citi, ci se va auzi, se va vedea și chiar se va participa la forme de simulare a informației și cunoașterii*"² în construcția acestei noi identități se operează cu argumente complexe, raționale, în relație cu întreaga perspectivă socială. Argumentele sentimentale au din ce în ce mai puțin loc. Chiar și cei care pledează cu încredințare pentru păstrarea modelului moștenit și ar dori ca viitorul să nu vină niciodată, atunci când pătrund într-o structură semnificativ modernizată se întorc îndrăgostiți de noua realitate. Modelul sentimental nu este însă lipsit de importanță, ca simbol al valorii pe care a câștigat-o prin timp esența perenă a bibliotecii. Pozitivismul și pragmatismul evoluției contemporane, nevoia primordială de soluții pentru crizele profunde care confruntă toate segmentele societății fac din criza informației și a structurilor ei un factor crucial iar din identitatea bibliotecilor o problemă mult mai determinantă decât pare. Opțiunile legate de existența și modelul acestor structuri reprezintă sinteze extrase din întregul fond al dezvoltării lumii de azi.

---

¹ Karl Popper, *Logica cercetării*. București, Editura științifică și enciclopedică, 1981, p. 268.

² Juan F. Rada, *The information gap between North and South*. In: *IFLA Journal* 20, nr. 1, 1994, p. 13.

Ceea ce s-a detașat cu destulă claritate în încercarea de a redefini modelul bibliotecilor este legat mai cu seamă de factorii negativi, de ceea ce nu trebuie să mai facă parte, ca reper definitor, din noua identitate. O identitate marcată de idealul cantitativ a devenit în mod evident irelevantă și irațională. Centrarea pe logica acumulării generează incapacități și disfuncții. Astăzi multe mega-colecții ridică probleme insurmontabile. Principiile care au guvernat progresul biblioteconomic (cuprinderea semnificativă a literaturii domeniilor, caracterul deschis și accesibil al colecțiilor, viteza utilă de circulație a documentelor, conservarea performantă, relații productive cu utilizatorii etc.) nu mai pot fi concretizate. "*Până în vremurile din urmă, colecționarea cuprinzătoare a tuturor înregistrărilor disponibile era privită nu numai ca un obiectiv legitim, ci și ca un obiectiv practic al bibliotecilor. Astăzi, creșterea rapidă a volumului total al înregistrărilor grafice contrazice realizarea efectivă a unui astfel de ideal și complexitatea înregistrărilor transformă o astfel de concentrare într-un scop irațional*" scria Jesse Shera¹ încă în 1966.

REPERE BIBLIOGRAFICE TEORETIC ȘI PRACTICĂ

---

¹ Jesse Shera, *Documentation and the organisation of knowledge*. London, Crosby Lockwood and Son, 1966, p. 40.